

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. Вип. 15 /
Міністерство освіти і науки України; Ужгородський національний
університет, Редкол.: М. Вегеш (гол. ред.), С. Віднянський, Д. Данилюк та ін.
– Ужгород: СМП «Вісник Карпат», 2005. – С. 53-56.

*Дезидерій Задор і професійне музичне мистецтво
Підкарпатської Русі у другій половині 30-х – першій половині 40-х
років ХХ ст.*

Однією з найбільш яскравих зірок на небосхилі Закарпатського професійного музичного мистецтва постала творча та педагогічна діяльність “заслуженого діяча мистецтв України, професора, яскравого концертного піаніста, невтомного та чуйного збирача народних музичних перлин, справжнього науковця-теоретика, диригента, музично-громадського діяча і самобутнього, оригінального композитора”[1], засновника та першого директора Ужгородського музичного училища – Дезидерія Євгеновича Задора. Художник, який не зрадив у своїй творчості рідних Карпат, став “дзвінкоголосим їх співцем” (А. Кос-Анатольський), митцем високої культури і універсальної освіченості[2].

Д. Задор народився 20 жовтня 1912 року в Ужгороді. Батько митця – Євген Задор був вчителем угорської римо-католицької народної школи, кантором та організатором ужгородської римо-католицької церкви, хормейстером місцевого угорського самодіяльного колективу “Долардо”[3]. Його твори склалися, головним чином, з релігійних п’єс, пісень, здебільшого на патріотичну тему, які виконувались, починаючи з 1912 року[4,16]. Йозефіна Задор (Борош) – мати Дезидерія Євгеновича була вчителькою угорської народної школи, натхненною хоровою співачкою, активним членом колективів міста – Крайового хору вчителів Підкарпатської Русі (дир. О. Приходько), хору “Боянь” (дир. П. Милославський), Окружного вчительського хору (дир. П. Милославський)[5,1].

Як свідчить д-р Юрій Костюк, музично-теоретичне виховання Д. Задор здобув у рідному будинку своїх музично-освічених родичів[7]. У 12 років Дезидерій успішно виступає в м. Пльзен з творами Моцарта, Бетховена, а також пише музику до мелодрами “Гізелла і фея”[7]. Закінчивши в Ужгороді народну школу (1919–1924), продовжує навчання у реальній гімназії Ужгорода.

Перші виступи молодого піаніста відбулися в програмах студентських вечорів у 1919–1930 роках. Так на святкуванні ювілею Т.Г. Шевченка 16 березня 1930 року Д. Задор – учень VI класу гімназії збагатив програму вечора виконанням на фортепіано “Елегії” – М. Лисенка та “Польки” – Б. Сметани[8,2]. По закінченні реальної гімназії восени 1932 року Д. Задор вступив до Празької консерваторії, яку закінчив по класу фортепіано, органа та хорового диригування[9,75-76]. Подальші два роки Дезидерій Євгенович продовжував навчання на мистецтвознавчому відділенні “школи вищої майстерності гри на фортепіано” по класу професора Вільяма Курца. Одночасно Д. Задор відвідував ліцеї музикології у Празькому Карловому університеті у професорів – Зденека Неєдлого та Йозефа Гуттера[10,2]. Важливу роль у становленні Задора-композитора відіграли зустрічі і заняття з відомим чеським композитором, теоретиком – Алоїзом Хобою, знавцем і шанувальником творчості видатного угорського композитора, фольклориста і піаніста Бели Бартока. Саме Хоба влаштовує згодом Д. Задора референтом Міністерства культури Чехії з питання фольклору Закарпаття, що відкриває можливість Д. Задору познайомитись з фольклорними дослідженнями Б. Бартока, скласти картотеку уже записаних закарпатських народних пісень[11].

Перший публічний виступ молодого піаніста відбувся по Кошицькому радіомовленні 14 липня 1934 року виконанням тридцяти двох варіацій “Домажор” Л. Бетховена та “Серйозних варіацій” Ф. Мендельсона-Бартольдї[12,2]. Наступні виступи по радіо Д. Задора були 5 та 19 березня 1936 року з насиченою програмою та вимогливим репертуаром. Так, у першому виступі 5 березня пролунали “Картинки” з вистави М.П. Мусоргського. Серію

концертів на Закарпатті Дезидерій Євгенович здійснив в Ужгороді (13.10.1936), Берегові (18 жовтня), Мукачеві (20 жовтня), Хусті (21 жовтня) та 23 жовтня 1936 року по Кошицькому радіо. Звернімо увагу на Ужгородський концерт піаніста. Газета “Неделя” відгукнулась невеликою статтею під назвою “Концерт Дизидера Задора”[13], яку, на нашу думку, слід процитувати повністю: “13-го сего месяца, в 8 годин вечера, отбылся концерт нашего молодого земляка – Дезидерия Задора, виртуоза на клавиры. Готель “Коруны” наповнився избранною публикою, котора с любовію привитала и частыми оплесками нагороджувала молодого художника. Признание публики Д. Задор вповне заслужив. Играл дуже тяжки пьесы от Бетховена, Мендельсона, Хопина, Сметаны, Листа и др., и то не только без хибы, але и дуже выразительно. Техника его игры поразительно досконала, вызначається так силою, як и легкостію дотыка его перстов к клавишам во всех положениях. Велика удача молодого художника дуже тешить нас. Мы пересведчены, что Дезидерій Задор в скором времени достигне такого совершенства в игре на клавире, что своим художеством прославить не только себя, але и Подкарпатску Русь, уроженцем и выхованцем котрой является. Поздравляем!” Цей концерт був організований Ужгородським товариством ім. Б.Сметани з благородним наміром підтримати молоді таланти, довести, як тоді вміли цінувати талановиту молодь.

Ужгородська чеська преса, коментуючи виступ Д.Задора, 13 жовтня 1936 року писала: “... В особі Д. Задора – піаніст великого формату, та з його іменем напевно стрінемось на великих естрадних концертах”[14].

Газета “Русскій Народный Голос” оцінювала концерт піаніста так: “... Д. Задор має усі потрібні умови і якості, техніка, музичний смак і темперамент суть запорукою його дальшого художнього зростання”[15].

Відгукнувшись на мукачівський концерт Дезидерія Євгеновича, газета “Підкарпатські Гласи” зазначила, що “музично одарена громадськість була досить здивована, наскільки Задор, дотепер незнайомий піаніст, представився нам як повнозрілий і технічно досконалий клавірний митець”[16].

Продовжуючи, газета писала, що “Д. Задор свою художню кар’єру властиво тільки-но розпочинає, та відразу своїм мистецтвом дістається на переднє місце”[17]. Особливо сподобалось автору статті бездоганне виконання творів чеського композитора Б. Сметани. Вершину клавірної техніки, на думку автора, глядачі побачили і почули у творі Б. Бартока “Аллегро барбаро”. У 1938 році Д. Задор закінчує навчання у Празі.

Цього періоду політична ситуація в Чехословаччині дуже ускладнюється. Відбувається загальна мобілізація. Віденським арбітражем на початку листопада Ужгород, Мукачево та Берегово з районами присуджено Угорщині. З листопада 1938 року до березня 1939 року в країні відбуваються важливі політичні події. Не торкаючись глибоко ходу цих подій, зазначимо, що важливим наслідком даного процесу стало позитивне вирішення питання автономії краю. На жаль, корінне населення не змогло нею скористатися у зв’язку з окупацією його земель гортіївською Угорщиною.

Дезидерій Задор у січні 1939 року в умовах угорської окупації почав викладати музику і спів в Ужгородській жіночій вчительській семінарії, керуючи хоровим колективом. Разом з колективом чоловічої вчительської семінарії, яким керував Юрій Костюк, ці хори виступали у міському театрі та в кафедральному храмі, виконуючи твори Бортнянського, Чайковського та інших майстрів духовної хорової музики[18].

Під час роботи в жіночій вчительській семінарії Д. Задор цікавився музичним фольклором Закарпаття і написав на угорській мові поширену теоретичну статтю під назвою “Коломийка в руській народній творчості”. На прикладах коломийок і угорських пастирських мелодій намагався довести їх схожість в мелодії і ритміці[19,377-386]. Заслугою Задора є й те, що у 1942 році вийшов і шкільний хоровий збірник, складений учителем Михайлом Гоєром із с. Дубриничі[20,5]. У збірнику перших сім пісень були спробою творчості автора на власні тексти. У подальших двадцяти п’яти народних мелодіях з текстами укладено музично-фольклорний матеріал, записаний автором в різних селах Ужанської долини. Тридцять дві пісні збірника з

мелодіями були гармонізовані Д. Задором для трьохголосного хорового колективу і видані в Ужгороді “Підкарпатським обществом наук”.

У 1943 році із записів закарпатських музично-фольклорних матеріалів Д. Задора, Ю. Костюка та П. Милославського було складено збірничок під назвою “Народні пісні подкарпатських русинів”, виданий “Підкарпатським обществом наук” в Ужгороді (1944). У ньому старанно підібрано сто тридцять п’ять типових зразків пісень Закарпаття. Ця праця була високо оцінена визначним закарпатським музичним фольклористом В.Гошовським[21, 69-70], який успішно продовжив традиції своїх попередників. Так тісно в історії нашого краю перепліталися музика народна з музикою професійною, і прикладів цьому можна навести безліч.

Крім вищезгаданих фольклористичних праць майбутнього композитора, варто також згадати підготовлений ним до друку “Хоровий збірник”, який “компоновав и на мешаний хоръ уложил о. Иванъ Бокшай”. Редактор збірника Іван Гарайда у виступі виражає подяку Дезидерію Задору: “Подкарпатское общество наукъ складає одночасно щиру подяку своєму членові, проф. Д. Задорови, котрий сей зборничокъ проверивъ и отповедно подготовивъ до друку”[22,1]. Фольклористична праця Д. Задора одержала високу оцінку Б. Бартока, і на прохання угорського композитора копія рукопису зібраних Д. Задором народних пісень була вислана в Будапешт у фольклорний відділ АН Угорщини[23]. Перед початком Другої світової війни Дезидерій Євгенович пише перші власні твори – кілька романсів на слова Ш. Петефі, Е. Аді, фортепіанні п’єси, а також одержує звання лауреата другої премії на виконавському радіоконкурсі ім. Ф. Шопена в Празі[24].

Під час війни, як згадує Юрій Костюк, вони з Д. Задором задумали і домовились також “... створити камерний дует скрипки і фортепіано для систематичного розвитку й пропаганди в Ужгороді музики барокко, класичного і романтичного стилю, починаючи зразками сонат Кореллі, Генделя, Гайдна та Моцарта”[25,6-7]. На жаль, цей задум тривав тільки два

роки (1942 – 1943). Йому перешкодила війна. Як зазначав Д. Задор у своїй автобіографії, в лютому 1945 року він був “... взятий до робочого лагера в Австрії німцями, визводжений американським військом, вернувся до Ужгорода через чехословацький репатріячний уряд”[26].

Музичний талант Дезидерія Євгеновича глибоко народний. Він виріс з народної пісні, постійно збагачувався нею, і тому цього видатного композитора краю можна вважати родоначальником Закарпатської школи професійного музичного мистецтва, яка дотепер ще знаходиться у стані формування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Теличко В.Ф. Дзвінкоголосий співець Карпатського краю // Новини Закарпаття. – 1992. – 17 жовтня.
2. Там само.
3. Особистий архів Хоми К.І. – Лист Юрія Костюка до пані Хомової. – 18 жовтня 1991. – С.1.
4. “A Magyar muzsika könyve”, szeresztette Molnar Imre Dr., Budapest, 1936. – S. 16.
5. Особистий архів Хоми К.І. – Лист Юрія Костюка до пані Хомової. – 18 жовтня 1991. – С.1/
6. Там само.
7. Теличко В.Ф. Його музична осінь // Закарпатська правда. – 1992. – 20 жовтня.
8. Особистий архів Хоми К.І. – Лист Юрія Костюка до пані Хомової. – 18 жовтня 1991. – С.2.
9. Союз композиторов України. Справочник. Автор-сост. А. Муха. – Киев, 1984. – С. 75–76.

10. Особистий архів Хоми К.І. – Лист Юрія Костюка до пані Хомової. – 18 жовтня 1991. – С.2.
11. Теличко В.Ф. Його музична осінь // Закарпатська правда. – 1992. – 20 жовтня.
12. Особистий архів Хоми К.І. – Лист Юрія Костюка до пані Хомової. – 18 жовтня 1991. – С.2.
13. Недѣля. – 25 окт. 1936.
14. Podkarpatske hlasy. – 15 říja 1936.
15. Русскій народный голосъ. – 17 октября 1936.
16. Podkarpatske hlasy. – 2 Listopadu 1936.
17. Podkarpatske hlasy. – 2 Listopadu 1936.
18. Там само.
19. Zador Dezso: A ruszin népdakölteszet kolomöjkai // Зоря – НАЈNAL Рочник II. EVFOLYAM, 1942 Число 3–4 SZAM, – S. 377–386.
20. Особистий архів Хоми К.І. – Лист Юрія Костюка до пані Хомової. – 18 жовтня 1991. – С.5.
21. Гошовский В.Л. Украинские песни Закарпатья. – М., 1968. – С. 69–70.
22. Хоровый зборникъ. Компоновав и на мѣшанный хоръ уложилъ о. Иванъ Бокшай. До друку пригатовивъ Д. Задоръ. – Унгваръ, 1943. – С.1.
23. Теличко В.Ф. Його музична осінь // Закарпатська правда. – 1992. – 20 жовтня.
24. Там само.
25. Особистий архів Хоми К.І. – Лист Юрія Костюка до пані Хомової. – 18 жовтня 1991. – С.6–7.
26. Поточний архів Ужгородського музичного училища. Фонд особистих справ. Особова справа Задора Д.Є. Автобіографія.